

РІЗНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ СУЧАСНОГО УРОКУ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я

У статті систематизовано різні підходи до аналізу сучасного уроку основ здоров'я. Встановлено, що задоволення основних потреб є необхідною умовою, яка визначає психологічне благополуччя, оптимальне функціонування і розвиток особистості. Запропоновані схеми дозволять фахівцям (адміністрації та педагогам) здійснювати аналіз та самоаналіз уроку з позиції задоволення базових потреб учнів та ступеня сучасності уроку. Ці матеріали можуть бути використані в процесі підвищення аналітичної компетентності суб'єктів освітнього середовища.

Ключові слова: урок, педагогічний аналіз уроку, основи здоров'я, педагоги, базові потреби, сучасні вимоги, освітній процес.

Постановка проблеми. В державних нормативних документах особлива увага приділяється особистісному розвитку дітей і підлітків згідно з їхніми індивідуальними здібностями [8]; створенні навчального середовища, сприятливого для задоволення фізичних, соціокультурних і пізнавальних потреб кожної особистості [3]. Однак, у сучасній педагогічній практиці наявні певні недоліки: слабка обізнаність педагогів про завдання нової освіти та вимоги до сучасного уроку, одноманітність методів та форм навчання.

Якість освіти безпосередньо залежить від якості уроку. Тому актуальним є використання в освітній діяльності різних підходів до аналізу уроку з позиції сучасних тенденцій.

Аналіз досліджень і публікацій. В ході дослідження використовуємо дефініції "педагогічний аналіз уроку" та "здоров'я" у такій редакції:

– аналіз уроку – це порівняння конкретного, проведеного вчителем уроку з теоретичною моделлю уроку, складеної відповідно до сучасних дидактичних і методичних вимог, з передовим досвідом і здоровим глуздом [6];

– здоров'я – це рівновага необхідності й достатності задоволення фізіологічних, психічних і соціальних потреб особистості при пріоритетності здоров'я всієї людської популяції всіх поколінь [1].

Науковці стверджують, що задоволення базових потреб є важливою умовою, яка визначає психологічне благополуччя, оптимальне функціонування і здоровий розвиток особистості [1, 2].

Підтвердження цієї позиції знаходимо у дослідженнях Колеснікової М. Г., яка основним критерієм здоров'язбережувальної спрямованості уроку вбачає відповідність уроку базовим потребам і психофізіологічним можливостям дитини [4]. На основі аналізу можливостей реалізації базових потреб дитини в освітньому закладі автором продиференційовані шкільні фактори ризику та визначено компоненти здоров'язбережувальної педагогічної діяльності.

У попередніх дослідженнях розроблено схему аналізу уроку з позиції збереження здоров'я учнів. Її компоненти збігаються зі складовими здоров'я: збереження та формування фізичного здоров'я учнів; збереження та формування психічного здоров'я учнів; збереження та формування соціального та духовного здоров'я учнів [4]. Запропонована схема є зручною для використання, оскільки в результаті аналізу можна зробити висновки щодо здоров'язбережувальної діяльності вчителя по кожному з напрямків та розробити відповідні рекомендації. Проте у цій схемі не відображена спрямованість уроку на забезпечення базових потреб учнів, яка є однією з необхідних характеристик уроку з позиції збереження здоров'я.

Крім означеної вище позиції, одним із підходів до аналізу уроку має бути ступінь його "сучасності". У дослідженні керуємося вимогами до сучасного уроку фізичної культури, які визначені у пояснювальній записці навчальної програми [5].

Аналіз науково-методичної літератури та педагогічної практики засвідчив, що на сьогодні використовуються переважно загальноприйняті схеми аналізу, які не відображають задекларовані зміни в освіті, і це є основною суперечністю, на вирішення якої спрямоване наше дослідження. Таким чином, одним із підходів має бути аналіз уроку основ здоров'я з позиції задоволення базових потреб учнів.

Мета статті: систематизувати різні підходи до аналізу сучасного уроку основ здоров'я.

Завдання дослідження: 1. Здійснити теоретичний аналіз наукових досліджень та психолого-педагогічного досвіду в контексті зазначеної проблеми.

2. Розробити схеми аналізу сучасного уроку основ здоров'я.

Методи дослідження: теоретичний аналіз наукових досліджень; вивчення психолого-педагогічного досвіду в контексті зазначеної проблеми.

Результати дослідження та їх обговорення. У процесі конструювання уроку педагог має таким чином організувати навчальну діяльність учнів та дібрати навчальний матеріал, щоб на уроці задовольнити максимальну кількість потреб учнів. Ідеальним у цьому контексті вбачаємо такий урок, на якому буде створено умови для задоволення всіх базових потреб учнів. Оскільки за основу взяли дослідження О. Г. Бусигіна, то таких потреб розглядаємо вісім: фізіологічні, у визнанні, у пізнанні та розумінні, у самоактуалізації, у здоровому способі життя, у безпеці, у належності та любові, естетичні (таблиця 1).

Проведено пілотне дослідження з вчителями основ здоров'я Запорізької області на курсах підвищення кваліфікації та семінарах. Педагогам треба було запропонувати спосіб задоволення певної базової потреби дітей на уроці. У процесі спілкування більшість педагогів запевнювала, що вони всі базові потреби учнів на уроці задовольняють. Проте аналіз отриманих результатів переконав у протилежному. Змогли дібрати спосіб задоволення потреби у пізнанні та розумінні 95 % педагогів, у належності та любові – 48 %, фізіологічні – 78 %, естетичні – 64 %, у безпеці – 51 %. Найскладніше виявилось забезпечити потребу у здоровому способі життя (23 %), у самоактуалізації (36 %) та у визнанні (44 %).

Наступним кроком був аналіз педагогами власних уроків. Загальною характеристикою проаналізованих уроків є їх недостатня спрямованість на забезпечення базових потреб учнів. Таким чином, на основі проаналізованих досліджень та отриманих емпіричних даних пропонуємо орієнтовну схему аналізу уроку основ здоров'я з позиції задоволення базових потреб учнів (таблиця 1).

Таблиця 1

Орієнтовна схема аналізу уроку з позиції задоволення базових потреб учнів

Базові потреби	Навчальне завдання / форма навчальної діяльності / дії педагога	Можливість задоволення потреби (0-1-2)
Фізіологічні	Дотримання санітарно-гігієнічних вимог. Забезпечення оптимального рухового режиму учнів. Раціональне чергування видів навчальної діяльності.	
У визнанні	Поважне ставлення педагога до учнів. Об'єктивна адресна похвала дитини ("лайк"). Безпечне оцінювання (у тому числі самооцінювання, взаємооцінювання).	
У пізнанні та розумінні	Орієнтація навчання на зону найближчого розвитку дитини. Впровадження інтерактивних методів навчання. Підбір навчальних завдань з урахуванням віку та характерних особливостей сучасних дітей (доступність, сучасність, оригінальність тощо).	
У самоактуалізації	Делегування функцій учителя учням. Робота в групах зі зміною лідера. Орієнтація навчальних завдань на інтереси та здібності учнів. Створення ситуації вибору.	
У належності та любові	Створення ситуації навчальної взаємодії учнів. Робота в групах (парах), створених за симпатіями учнів. Створення ситуацій взаємопідтримки та взаємодопомоги між учнями.	
Естетичні	Використання вчителем естетичних дидактичних матеріалів. Надання учням вибору в оформленні результату навчальної діяльності. Зовнішній вигляд педагога та учнів.	
У безпеці	Індивідуально-диференційований підхід до навчання. Навчання з урахуванням вікових особливостей учнів. Доброзичливе ставлення педагога до учнів.	
У здоровому способі життя	Поглиблення знань учнів щодо можливостей збереження та розвитку здоров'я з акцентом на можливості їх використання у повсякденному житті. Орієнтація учнів на необхідність ділитися отриманими знаннями щодо збереження здоров'я (навчився сам – навчи інших). Зв'язок знань про здоров'я з інтересами дітей, мотивація (власний приклад, приклади з життя відомих людей тощо).	
РАЗОМ		

Для об'єктивної оцінки уроку пропонуємо оцінювати ступінь задоволеності кожної потреби за шкалою: 0 – потреба не задовольнялась; 1 – потреба задовольнялась частково; 2 – потреба задовольнялась.

Критерії ступеня задоволеності базових потреб учнів:

$0 \leq K \leq 0,5$ – низький ступінь задоволеності;

$0,5 \leq K \leq 0,75$ – середній ступінь задоволеності;

$0,75 \leq K \leq 1$ – високий ступінь задоволеності.

Аналізуючи уроки основ здоров'я за запропонованою схемою на курсах підвищення кваліфікації вчителів основ здоров'я, дійшли висновку про недостатнє задоволення базових потреб учнів на сучасному уроці.

Безумовно, одним із підходів до аналізу уроку має бути його аналіз з позиції сучасності. Як ми вже зазначали, у процесі такого аналізу доцільно встановлювати відповідність між конкретним уроком та вимогами до сучасного уроку.

На курсах підвищення кваліфікації під час роботи над проектом "Сучасний урок основ здоров'я" пропонували слухачам розробити навчально-методичне забезпечення уроку основ здоров'я для нового покоління Z. При цьому визначили п'ять вимог до сучасного уроку основ здоров'я:

I. Забезпечення оптимізації навчально-виховного процесу із застосуванням елементів інноваційних методів навчання та здійснення міжпредметних зв'язків.

II. Формування в учнів умінь і навичок самостійно зберігати, зміцнювати, використовувати здоров'я.

III. Забезпечення індивідуально-диференційованого підходу до організації навчального процесу з урахуванням типологічних особливостей учнів.

IV. Використання вчителем нестандартних форм, засобів, методів і прийомів навчання.

V. Активізація рухового режиму учнів на уроці основ здоров'я.

З метою розвитку системного мислення педагога поєднували вимогу з певними дидактичними принципами: принципом вільного вибору, коефіцієнта корисної дії, доступності, позитивного впливу на розвиток учня, діяльнісного підходу, проблемності навчання.

На виконання кожної вимоги до сучасного уроку основ здоров'я та відповідно до дидактичного принципу педагога повинні були підготувати дидактичний матеріал (завдання) з метою використання його на уроці "Основи здоров'я" за такою структурою:

1. Вимога:

2. Провідний дидактичний принцип:

3. Завдання учням (опис, картки, дидактичний матеріал тощо).

4. Використана література або інтернет-ресурси.

Аналіз отриманих результатів переконав у необхідності продовження роботи над розвитком системного мислення педагогів, оскільки значна частина вчителів мала проблеми з укладанням дидактичного ланцюга "Вимога – принцип – завдання". Найбільше проблем педагоги мали з добором завдань на задоволення третьої (45 %) та четвертої (39 %) вимоги. Завдання на активізацію рухового режиму учнів на уроці основ здоров'я дібрала більшість вчителів, проте змістовий аналіз засвідчив, що вони переважно неефективні: не пов'язані зі змістом уроку, не відповідають віковим особливостям дітей та не задовольняють фізіологічні потреби учнів.

Враховуючи специфіку предмета, пропонуємо схему аналізу уроку основ здоров'я з позиції сучасності (таблиця 2).

Таблиця 2

Орієнтовна схема аналізу уроку основ здоров'я з позиції сучасності

Вимога	Відповідність вимозі (0-1-2)
I. Забезпечення оптимізації навчально-виховного процесу із застосуванням елементів інноваційних методів навчання та здійснення міжпредметних зв'язків	
II. Забезпечення освітньої, виховної, оздоровчої, розвивальної спрямованості навчального процесу	
III. Формування в учнів умінь і навичок самостійно зберігати, зміцнювати, використовувати здоров'я	
IV. Забезпечення індивідуально-диференційованого підходу до організації навчального процесу з урахуванням типологічних особливостей учнів	
V. Використання вчителем нестандартних форм, засобів, методів і прийомів навчання	
VI. Активізація рухового режиму учнів на уроці основ здоров'я	

Для оцінки ефективності уроку пропонуємо користуватися шкалою, наведеною вище.

Висновки. Теоретичний аналіз наукових досліджень, вивчення психолого-педагогічного досвіду в контексті зазначеної проблеми надав інформацію про необхідність пошуку нових підходів до аналізу сучасного уроку основ здоров'я. Запропоновані схеми дозволять фахівцям (адміністрації та педагогам) здійснювати аналіз та самоаналіз уроку з позиції задоволення базових потреб учнів та ступеня сучасності

уроку. Ці матеріали можуть бути використані в процесі підвищення аналітичної компетентності суб'єктів освітнього середовища.

Перспективи подальших досліджень. Поряд із зазначеним вище чинна навчальна програма предмета "Основи здоров'я" орієнтує педагогів на формування здоров'язбережувальних компетенцій та життєвих навичок учнів. Контент-аналіз педагогічних джерел довів відсутність підходу до аналізу уроку з цієї позиції. З огляду на це нам видається доцільним аналізувати урок основ здоров'я з цієї позиції, що буде предметом наших подальших досліджень.

Використані джерела

1. Бусыгин А. Г. Спираль потребностей как основа теории здоровья здорового человека / А. Г. Бусыгин, А. Л. Бусыгина // Труды членов Российского философского общества. Вып. 8 : РФО, 2004. – С. 397 – 420. – То же [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://desmoeology.narod.ru/statya.files/spiral.htm>, свободный. – Загл. с экрана. – (Дата обращения: 10.11.2016).
2. Гордеева Т. О. Теория самодетерминации: настоящее и будущее. Часть 1: Проблемы развития теории [Электронный ресурс] / О. Т. Гордеева // Психологические исследования: электрон. науч. журн., 2010. – 4 (12). – Режим доступа: <http://www.psystudy.ru/index.php/num/2010n4-12/343-gordeeva12.html#e3>, свободный. – Загл. с экрана. – (Дата обращения: 23.11.2016).
3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. – Режим доступу: [http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/post-derzh-stan-\(1\).pdf](http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/post-derzh-stan-(1).pdf), вільний. – Назва з екрана. – (Дата звернення: 10.10.2016).
4. Колесникова М. Г. Здоровьесберегающая деятельность учителя / М. Г. Колесникова // Естествознание в школе. – 2005. – № 5. – С. 50 – 56.
5. Круцевич Т. Ю. Навчальна програма з фізичної культури для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс] / Т. Ю. Круцевич, Л. А. Галенко, В. В. Деревянко, С. М. Дятленко, А. І. Ільченко, Н. С. Кравченко, І. Х. Турчик, С. М. Чешейко. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>, вільний. – Назва з екрана. – (Дата звернення: 07.11.2016).
6. Львов М. Р. Словарь-справочник по методике русского языка / М. Р. Львов. – М., 1988. – 240 с.
7. Півненко Ю. В. Аналіз уроку з позиції збереження здоров'я учнів / Ю. В. Півненко // Теорія та методика фізичного виховання. – 2008. – № 9. – С. 41 – 45.
8. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс] // Законодавство України : [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>, вільний. – Назва з екрана. – (Дата звернення: 11.11.2016).

Pivnenko Y. V.

DIFFERENT APPROACHES TO THE ANALYSIS OF THE CONTEMPORARY LESSON OF HEALTH BASICS

In this article we systematize different approaches to the analysis of the lesson of health basics from the perspective of current trends. In state regulation documents they focus on the personal development of children and adolescents according to their individual abilities; on the creating the learning environment favorable to meet the physical, socio-cultural and educational needs of each child. It was found that the satisfaction of basic needs is the essential condition which defines the psychological well-being, the optimal functioning and the development of the individual. In this context, the author sees the contemporary lesson which will create conditions to meet all basic needs of students as the ideal one. The analysis of scientific and methodological literature and teaching practice shows that today they mostly use common schemes of analysis of a lesson, that do not reflect the declared changes in education.

In the article on the basis of the reviewed scientific and methodological research and the empirical data we offer tentative schemes of analysis of a lesson from the positions of meeting the basic needs of a child and the degree of its modernity.

Testing of these schemes of the analysis of a lesson was carried out at teacher training courses and seminars for managers of methodological associations of teachers of health basics. During the pilot study it was found that a significant number of analyzed lessons does not satisfy the mentioned position. The proposed schemes will enable professionals (administration and teachers) to perform the analysis and the introspection of the lesson from the positions of meeting the basic needs of students and the degree of modernity of the lesson. These materials can be used in the process of improving the analytical competence of subjects of the educational environment.

Key words: *lesson, teaching analysis of the lesson, teachers of health basics, basic needs, current requirements, the educational process.*

Стаття надійшла до редакції 12.12.2016 р.